Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Brochure schriftelijk euthanasieverzoek

Informatie en tips

Inhoudsopgave

Woordkeuzes in deze brochure	3
Inleiding	4
Waarom nadenken en praten over je levenseinde?	5
Waarom een wilsverklaring maken? En welke?	6
Hoe maak je een goede wilsverklaring?	8
Het schriftelijk euthanasieverzoek	9
Schriftelijk euthanasieverzoek: belangrijke tips	10
Wat mag je van je arts verwachten?	13
Euthanasie bij dementie	14
Woordenlijst	16
Vraag en antwoord	18
Ruimte voor eigen vragen en aantekeningen	19

Woordkeuzes in deze brochure

- In deze brochure gebruiken we ‘hij’ of ‘hem’ om te verwijzen naar personen. Om de tekst makkelijk leesbaar te houden hebben we alleen deze verwijzing gebruikt. Je kunt in plaats van ‘hij’ ook ‘zij’, ‘hen’ of ‘die’ lezen, en in plaats van ‘hem’ ook ‘haar’, ‘hun’ of ‘diens’.

- Deze brochure gaat over ‘euthanasie’. Hiermee bedoelen we dat een arts een patiënt - als de patiënt dat wil en heel erg lijdt - een dodelijk middel geeft waardoor de patiënt overlijdt. Dit kan op twee manieren:
  1. de arts geeft de patiënt het dodelijke middel via een prik of infuus (‘euthanasie’) of;
  2. de arts geeft de patiënt het dodelijke middel in de vorm van een drankje en de patiënt drinkt het zelf op (‘hulp bij zelfdoding’).

  Het woord ‘euthanasie’ wordt vaak voor beide manieren gebruikt.

- We hebben de informatie in deze brochure zo duidelijk mogelijk proberen op te schrijven. Maar als je schrijft over euthanasie zijn sommige moeilijke begrippen niet te voorkómen. Achterin deze brochure (pagina 16 t/m 17) staat daarom een woordenlijst waar de volgende woorden worden uitgelegd:
  - Euthanasie
  - Levenstestament
  - Ondraaglijk en uitzichtloos lijden
  - Palliatieve sedatie
  - Regionale Toetsingscommissie Euthanasie
  - SCEN-arts
  - Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding (Wtl)
  - Wils(on)bekwaam
  - Wilsverklaring
  - Zorgvuldigheidseisen

Inleiding

Deze brochure gaat over het schriftelijk euthanasieverzoek. We hebben opgeschreven:
- Hoe je een schriftelijk euthanasieverzoek schrijft en wat er van jou verwacht wordt (pagina 10 t/m 12)
- Wat je van je arts kunt verwachten als je een schriftelijk euthanasieverzoek hebt geschreven (pagina 13)
- Waar je op moet letten bij een schriftelijk euthanasieverzoek bij dementie (pagina 14 en 15)

Het schriftelijk euthanasieverzoek is vooral een goede start voor een gesprek met je arts over je wensen rondom het levenseinde. Misschien heb je nog niet eerder over deze wensen nagedacht. Of vraag je je af waarom je dat moet doen. Daarom beginnen we deze brochure met een hoofdstuk over waarom het goed is om na te denken en te praten over je levenseinde (pagina 5).

Een schriftelijk euthanasieverzoek is één van de verschillende wilsverklaringen waarin je kunt aangeven wat je wilt voor het geval je dit zelf niet meer kunt zeggen. Verschillende wilsverklaringen regelen verschillende dingen. En voor elke wilsverklaring gelden andere regels. Het is goed om naast het schriftelijk euthanasieverzoek ook deze andere wilsverklaringen te kennen. Daarom leggen we uit welke belangrijke wilsverklaringen er nog meer zijn, waarvoor ze zijn en wat de verschillen zijn (pagina 6 t/m 7). Zo kun je kijken welke wilsverklaringen jij wilt gebruiken om jouw wensen vast te leggen. Ook leggen we uit hoe je deze wilsverklaringen kunt schrijven (pagina 8).

Achter in de brochure (pagina 18) staat een aantal vaak gestelde vragen over het schriftelijk euthanasieverzoek.

Waarom nadenken en praten over je levenseinde?

Misschien denk je wel eens na over het einde van je leven. In de laatste fase van je leven kan je arts je niet altijd beter maken. Maar hij kan nog wél veel voor je doen. Samen met je arts kun je bespreken welke behandelingen en zorg je dan nog wilt. Het is belangrijk om hierover op tijd met je arts te praten. En ook met de mensen die belangrijk voor je zijn. Zo weten zij wat jij wél en níet wilt. Ook helpt het je om rustig na te denken over wat voor jou belangrijk is.

Je kunt bijvoorbeeld praten over:

- Wat voor jou belangrijk is in de laatste fase van je leven.
- Of je zo lang mogelijk behandeld wilt worden.
- Welke behandelingen je nog wél wilt en welke behandelingen niet. Je kunt bijvoorbeeld aangeven dat je niet gereanimeerd wilt worden als je hart stopt. Of dat je niet wilt worden behandeld als je een longontsteking krijgt.
- Wat je zorgwensen zijn als je hoort dat je niet meer beter kunt worden. Je kunt dan palliatieve zorg krijgen. Dat heeft als doel: zorgen dat jouw leven zo fijn en goed mogelijk blijft. Want al word je niet meer beter, je leven kan je nog wel veel te bieden hebben. Lees meer over palliatieve zorg op: overpalliatievezorg.nl.
- Vragen om alvast over na te denken:
  - Wat wil je van je arts weten?
  - Waar ben je bang voor?
  - Wil je het liefste thuis sterven, of bijvoorbeeld in een hospice?
  - Wat is voor jou lijden dat niet meer te dragen is?
  - Wat wil je dat artsen doen als je lijdt?
  - Wat wil je niet meemaken?
  - Denk je erover om zelf te stoppen met eten en drinken?
  - Zijn er situaties waarin je euthanasie wilt?

Als je over het levenseinde praat met je arts en de mensen die belangrijk voor je zijn, voorkom je onduidelijkheid. En dan kun je zoveel mogelijk de zorg krijgen die bij jou past.

Voor meer informatie hoe je het gesprek over je levenseinde het beste kunt voorbereiden en waar je aan moet denken, zie:

- dementie.nl
- nfk.nl
- npvzorg.nl
- nvve.nl
- overpalliatievezorg.nl
- patientenfederatie.nl - Hier vind je bijvoorbeeld de ‘Handreiking Praat op tijd over je levenseinde’
- pharos.nl - Hier vind je bijvoorbeeld films met gesprekken over de laatste levensfase (met Antilliaanse, Chinese, Marokkaanse en Turkse migranten) en informatiekaarten over palliatieve zorg
- thuisarts.nl

Waarom een wilsverklaring maken? En welke?

In een wilsverklaring schrijf je op welke medische behandelingen en zorg je wel of niet wilt. In een wilsverklaring kun je ook opschrijven wie voor jou hierover mag beslissen als je dat zelf niet meer kunt. Een wilsverklaring kan helpen bij het nadenken en praten over het levenseinde.

Als je een wilsverklaring maakt en deze bespreekt met je arts, zorg je ervoor dat je arts op de hoogte is en staat de wilsverklaring ook in je medisch dossier. Soms kun je zelf niet meer vertellen wat je wilt, bijvoorbeeld door dementie of als je in coma ligt. Als je jouw wensen eerder hebt opgeschreven, kunnen je arts en de mensen die belangrijk voor je zijn lezen wat jouw wensen zijn.

Soorten wilsverklaringen

Deze brochure gaat over het schriftelijk euthanasieverzoek. Voor veel mensen is niet duidelijk wat daar precies in moet staan. En welke rol een schriftelijk euthanasieverzoek kan spelen als je een euthanasiewens hebt. Dat leggen we in deze brochure uit.

Maar een schriftelijk euthanasieverzoek is niet de enige wilsverklaring die je kunt opstellen. Daarom leggen we eerst nog kort uit welke wilsverklaringen er zijn en welke wensen je daarin kunt vastleggen.

Er zijn drie soorten wilsverklaringen:

1. ***Volmacht***
   Dit is een wilsverklaring waarin je opschrijft wie namens jou mag beslissen over medische behandelingen en zorg als jij dat zelf niet meer kunt. Deze persoon is je vertegenwoordiger en mag medische beslissingen nemen voor jou. Bij euthanasie is een volmacht niet mogelijk. Daar kun je alleen zelf om vragen.

2. ***Behandelverbod***
   Dit is een wilsverklaring waarin je opschrijft welke medische behandelingen je niet wilt voor het geval je dit niet meer zelf tegen je arts kunt zeggen. Een arts moet jouw wensen volgen, behalve als er twijfels zijn over de verklaring. Je arts moet dan wel kunnen uitleggen waarom hij jouw wensen niet volgt.

   Je kunt bijvoorbeeld opschrijven:
   - dat je niet meer opgenomen wilt worden in het ziekenhuis of niet meer behandeld wilt worden op de intensive care;
   - dat je niet wilt dat jouw hart weer op gang wordt gebracht wanneer jouw hart stilstaat: een niet-reanimeren verklaring. Je kunt ook een speciale ketting dragen waar dit op staat. Dit heet een niet-reanimeren penning;
   - dat je geen chemokuur of andere behandeling wilt als je kanker hebt;
   - dat je bepaalde medicijnen niet wilt.

3. ***Schriftelijk euthanasieverzoek***
   Dit is een wilsverklaring waarin je opschrijft in welke situatie je euthanasie wilt. Je moet een euthanasieverzoek altijd bespreken met je arts. In dit gesprek wordt voor je arts duidelijk wat jij wenst. En je arts kan dan ook aangeven of hij jou euthanasie kan en wil verlenen. Het gesprek met je arts wordt ook in je medisch dossier gezet.

In een schriftelijk euthanasieverzoek beschrijf je:
- in welke situatie je euthanasie wilt;
- wat voor jou ondraaglijk en uitzichtloos lijden is.

Als je niet meer zelf om euthanasie kunt vragen, komt het schriftelijk euthanasieverzoek in de plaats van jouw mondeling euthanasieverzoek. Het kan voor je arts moeilijk zijn om te bepalen of er sprake is van de situatie waarin jij euthanasie wilt. Het is daarom belangrijk dat je deze situatie of situaties duidelijk opschrijft en van tevoren met je arts bespreekt.

Let op:
- Een schriftelijk euthanasieverzoek geeft **geen garantie** dat je euthanasie krijgt. Zelfs als je in de situatie bent gekomen die je hebt beschreven in je schriftelijk euthanasieverzoek. Er moet namelijk aan alle wettelijke regels voor euthanasie zijn voldaan. Zo is een belangrijke eis dat jouw arts vindt dat jij ondraaglijk lijdt. Het komt maar heel weinig voor dat iemand met een schriftelijk euthanasieverzoek euthanasie krijgt als hij daar zelf niet meer om kan vragen.
- Artsen mogen euthanasie weigeren. Euthanasie is namelijk **geen recht van de patiënt** en ook **geen plicht van de arts**. Een arts kan persoonlijke redenen hebben om geen euthanasie te willen verlenen, ook als aan de wettelijke regels is voldaan.
- Iemand anders kan niet voor jou om euthanasie vragen. Een volmacht geldt dus niet voor een euthanasieverzoek.

Hoe maak je een goede wilsverklaring?

Er zijn geen vaste regels voor hoe je een wilsverklaring schrijft. Je mag je wensen typen of met de hand opschrijven. Belangrijk is dat:

- je in je eigen woorden opschrijft wat je wilt;
- je daarom liever geen standaardteksten of een 'modelverklaring' gebruikt die je op internet kunt vinden;
- je duidelijk bent;
- je aangeeft dat het echt jouw eigen keuze is, eventueel nog extra in een video- of audio-opname;
- jouw volledige naam, handtekening en datum onderaan de wilsverklaring staan.

Bespreek je wensen altijd met je arts en de mensen die belangrijk voor je zijn.

Meer informatie over het schrijven van een wilsverklaring is te vinden op de volgende websites:

- dementie.nl
- knmg.nl
- npvzorg.nl
- nvve.nl - De NVVE kan ook helpen bij het schrijven van een wilsverklaring. Deze hulp is alleen voor betalende leden.
- overpalliatievezorg.nl
- patientenfederatie.nl - Hier vind je bijvoorbeeld de 'Handreiking Praat op tijd over je levenseinde' en de 'Wegwijzer wilsverklaring'.
- rijksoverheid.nl
- thuisarts.nl

Het schriftelijk euthanasieverzoek

De rest van deze brochure gaat over het schriftelijk euthanasieverzoek. Hieronder staat **wat** je hierover **waar** in deze brochure kunt lezen.

Schrijftips voor een euthanasieverzoek

Een arts mag jou alleen euthanasie verlenen als je hier zelf om vraagt. Of als je zelf niet meer om euthanasie kunt vragen en eerder een schriftelijk euthanasieverzoek hebt gemaakt. Dan moet je wel duidelijk hebben opgeschreven in welke situatie je precies euthanasie wilt.

Toch kan het voor een arts nog moeilijk zijn om te bepalen of er écht sprake is van de situatie die je hebt opgeschreven. Daarom is het belangrijk dat je weet waar je precies op moet letten bij het schrijven van een schriftelijk euthanasieverzoek. Op pagina 10 t/m 12 staan daarom belangrijke tips voor het schrijven van je euthanasieverzoek.

De regels van de Euthanasiewet

Het komt heel weinig voor dat een arts euthanasie uitvoert bij iemand die een schriftelijk euthanasieverzoek heeft en niet meer zelf om euthanasie kan vragen. Dit komt onder andere doordat een arts moet vaststellen dat aan de regels van de Euthanasiewet is voldaan. Een arts moet dan extra zorgvuldig handelen. Op pagina 13 van deze brochure leggen we uit wat die regels zijn.

Het schriftelijk euthanasieverzoek en dementie

Als je te horen hebt gekregen dat je dementie hebt, is het belangrijk dat je daarover op tijd met je arts praat, het liefst binnen een paar maanden.

In een gesprek met je arts over dementie kun je dan ook praten over jouw wensen en wat belangrijk voor jou is. En jouw arts kan zeggen wat hij van jouw wensen vindt en eventueel of hij jou euthanasie wil verlenen, ook als je daar niet meer zelf om kunt vragen.

En als je op een bepaald moment euthanasie wilt, moet je dit ook op tijd met je arts bespreken.

Op pagina 14 en 15 gaan we uitgebreider in op euthanasie bij dementie.

Schriftelijk euthanasieverzoek: belangrijke tips

- **Beschrijf duidelijk en in je eigen woorden in welke situatie je euthanasie wilt**

  Leg uit:
  - **wie je bent**, en wat voor jou **belangrijk** is **in je leven**;
  - bij **welke ziekte** of **situatie** je euthanasie wilt;
  - wanneer jij vindt dat **lijden** voor jou **ondraaglijk en uitzichtloos** is.
    Ondraaglijk lijden is namelijk voor iedereen verschillend. Dit zijn voorbeelden van lijden dat ondraaglijk kan zijn: pijn, angst, verwardheid, agressie, boosheid, benauwdheid, vermoeidheid, afhankelijk zijn van andere mensen, niet meer goed begrijpen wat er gebeurt of geen contact meer kunnen maken met andere mensen;
  - op welk **moment** je euthanasie wilt;
  - welke situaties je niet wilt meemaken, met **duidelijke voorbeelden**. Denk bijvoorbeeld aan situaties van zieke familieleden die je zelf niet wilt meemaken.

Voorbeelden van zinnen voor een schriftelijk euthanasieverzoek:

"Het lijkt mij heel erg als ik later ....."
"Ik wil niet meer verder leven als...."
"Dit wil ik niet omdat..."

"Als door mijn gedrag of houding duidelijk is dat ik ondraaglijk lijd en hier niets meer aan te doen is, dan wil ik niet meer verder leven. Dan wil ik euthanasie."

- **Vraag hulp bij het schrijven van een euthanasieverzoek als je het lastig vindt**
  Als je het lastig vindt om op te schrijven in welke situatie je euthanasie wilt, vraag dan iemand om mee te denken. Bijvoorbeeld iemand die belangrijk voor je is of je arts. Deze persoon kan dan **meekijken** of de tekst **persoonlijk**, **duidelijk** en **begrijpelijk voor anderen** is.

- **Zet je naam, datum en handtekening onder je document**
  Onder het schriftelijk euthanasieverzoek moet altijd je **naam**, de **datum** en je **handtekening** staan.

- **Bespreek je schriftelijk euthanasieverzoek met je arts en geef hem een kopie**
  Door je schriftelijk euthanasieverzoek met je arts te **bespreken** en hem een kopie te geven, weet hij wat jouw **wensen** zijn en kan hij met je **meedenken**.

  Ook is het belangrijk om met jouw arts te bespreken of hij **euthanasie wil uitvoeren**. En of hij dit ook wil doen als een schriftelijk euthanasieverzoek hebt, maar jij daar zelf niet meer om kunt vragen. Veel artsen willen dat niet.

  Je kunt bij het maken van een afspraak met je arts vragen om **extra tijd** om je schriftelijk euthanasieverzoek te bespreken.

Jouw arts **schrijft** bij jouw medische gegevens **op:**
- wat je met hem hebt besproken en wat jouw **wensen** zijn **aan het einde van je leven**;
- dat je hem een **schriftelijk euthanasieverzoek** hebt gegeven;
- of je op het moment dat je jouw schriftelijk euthanasieverzoek hebt opgeschreven **zelf beslissingen** kon **nemen** en begreep wat je hebt opgeschreven, als daar twijfel over is.

Je arts **bewaart** jouw **schriftelijk euthanasieverzoek** bij jouw medische gegevens.

Neem iemand mee bij een gesprek hierover met je arts. Twee mensen horen meer dan één. Je kunt het gesprek met je arts ook altijd opnemen om later terug te luisteren of met iemand te bespreken. Het is wel belangrijk om dit eerst met je arts te bespreken.

- **Bespreek je schriftelijk euthanasieverzoek met de mensen die belangrijk voor je zijn**
  Het is goed als de mensen die belangrijk voor je zijn weten wat jouw wensen zijn. Dan kunnen zij aan jouw arts **uitleggen** hoe jij jouw wensen precies bedoeld hebt. Dat is nodig als jij dat zelf niet meer kunt zeggen. Jouw arts kan jouw schriftelijk euthanasieverzoek dan op de juiste manier begrijpen. Zeker voor een volgende arts kan die uitleg erg belangrijk zijn, zoals een arts in een verpleeghuis.

- **Houd je schriftelijk euthanasieverzoek actueel en blijf in gesprek over je levenseinde**
  Lees je schriftelijk euthanasieverzoek af en toe opnieuw door en schrijf erbij dat je nog steeds achter jouw euthanasieverzoek staat. Zet **opnieuw je handtekening** onder het document met de **datum** erbij. Zo laat je goed zien dat het nog steeds jouw wens is.

  Bespreek jouw euthanasieverzoek **regelmatig** met jouw arts en met de mensen die belangrijk voor je zijn. Zeker bij een ziekte als dementie, die langzaam erger wordt, is dit belangrijk. Doe je dit niet, dan kan het voor jouw arts **onduidelijk** zijn of jouw wensen nog steeds hetzelfde zijn. Je kunt bijvoorbeeld in de loop van de tijd anders zijn gaan denken over jouw euthanasieverzoek. Samen met je arts kun je afspreken hoe vaak jullie over jouw euthanasieverzoek zullen spreken.

  Ook is het **altijd mogelijk** om het schriftelijk euthanasieverzoek in te trekken of aan te passen.

- **Geef het schriftelijk euthanasieverzoek ook aan een nieuwe arts**
  Wissel je van arts of gaat een andere arts of specialist jou behandelen? Geef je nieuwe arts dan ook een kopie van jouw schriftelijk euthanasieverzoek en bespreek dit met hem. Doe dit ook wanneer je naar een verpleeghuis gaat, en daar een nieuwe arts krijgt. Vraag ook aan je nieuwe arts of hij jouw schriftelijk euthanasieverzoek bij jouw medische gegevens bewaart.

- **Vertel de mensen die belangrijk voor je zijn waar je het schriftelijk euthanasieverzoek bewaart**
  Het is niet alleen belangrijk dat je je schriftelijk euthanasieverzoek aan je arts geeft, maar ook dat de mensen die belangrijk voor je zijn weten waar je je schriftelijk euthanasieverzoek bewaart. Denk ook na over wat er bij een verhuizing met het schriftelijk euthanasieverzoek moet gebeuren en vertel dat ook aan iemand in jouw naaste omgeving.

- **Het is niet nodig om je schriftelijk euthanasieverzoek bij een notaris in een levenstestament vast te leggen**
  Je hoeft je schriftelijk euthanasieverzoek niet vast te leggen in een levenstestament dat je door je notaris laat opstellen. Als je jouw schriftelijk euthanasieverzoek wél wilt opnemen in je levenstestament - of als je dat al hebt gedaan - dan is dat niet voldoende. Je moet **altijd** ook met je **arts** over de **inhoud** van jouw schriftelijk euthanasieverzoek spreken. Want voor **hem** moet **duidelijk** zijn dát je een schriftelijk euthanasieverzoek hebt en in welke situatie jij euthanasie wilt. Het is namelijk **jouw arts** die over jouw **euthanasieverzoek** moet **beslissen**.

Samenvatting tips voor het schrijven van een schriftelijk euthanasieverzoek:

- Beschrijf duidelijk en in je eigen woorden in welke situatie je euthanasie wilt.
- Vraag hulp bij het schrijven van een euthanasieverzoek als je het lastig vindt.
- Zet je naam, datum en handtekening onder je document.
- Bespreek je schriftelijk euthanasieverzoek met je arts en geef hem een kopie.
- Bespreek je schriftelijk euthanasieverzoek met de mensen die belangrijk voor je zijn.
- Houd je schriftelijk euthanasieverzoek actueel en blijf in gesprek over je levenseinde.
- Geef het schriftelijk euthanasieverzoek ook aan een nieuwe arts.
- Vertel de mensen die belangrijk voor je zijn waar je het schriftelijk euthanasieverzoek bewaart.
- Het is niet nodig om je schriftelijk euthanasieverzoek bij een notaris in een levenstestament vast te leggen.

Wat mag je van je arts verwachten?

Een arts moet zich aan de Euthanasiewet houden

Voordat een arts euthanasie uitvoert, moet hij zeker weten dat:

- jouw verzoek om euthanasie vrijwillig is;
- je er goed over hebt nagedacht;
- jouw verzoek niet onder druk van anderen is gedaan;
- je ondraaglijk lijdt;
- jouw lijden uitzichtloos is omdat er geen uitzicht is op verbetering;
- je weet wat euthanasie betekent en hoe het gaat;
- er geen andere oplossingen zijn (in overleg met jou).

Daarna moet jouw arts ook nog altijd een onafhankelijke SCEN-arts om advies vragen. Deze tweede arts komt bij je op bezoek en beoordeelt jouw euthanasieverzoek. Als jouw arts twijfelt of je nog zelf over euthanasie kunt beslissen of wanneer duidelijk is dat je dat niet meer kunt, bijvoorbeeld doordat je in de late fase van dementie zit, moet jouw arts naast de SCEN-arts nóg een andere onafhankelijke arts om advies vragen. Op pagina 14 en 15 staat hier meer over.

Euthanasie is strafbaar als niet aan alle regels is voldaan

Het kan zijn dat jouw situatie niet aan de regels van de Euthanasiewet voldoet. Dan mag jouw arts de euthanasie niet uitvoeren, anders is hij strafbaar. Voor de wettelijke regels, zie: https://www.rijksoverheid.nl/

Als jouw arts euthanasie heeft uitgevoerd, moet hij dat melden bij een Regionale Toetsingscommissie Euthanasie. Die commissie bekijkt of jouw arts zich aan de Euthanasiewet heeft gehouden.

Een arts hoeft geen euthanasie uit te voeren

Een arts is niet verplicht om euthanasie uit te voeren. Ook niet als jouw euthanasieverzoek voldoet aan de regels van de Euthanasiewet. Je hebt er dus geen recht op. Een arts kan persoonlijke redenen hebben om geen euthanasie uit te willen voeren. Hij moet dit wel op tijd tegen je zeggen en jou helpen om te proberen een andere arts te vinden.

Maar ook als jouw arts geen euthanasie wil uitvoeren, mag je erop rekenen dat hij jou goede zorg blijft geven.

Euthanasie bij dementie

Dementie kent drie fases

Bij dementie worden de gevolgen van de ziekte in de loop van de tijd steeds erger. Dementie wordt vaak in drie fases verdeeld (zie: alzheimer-nederland.nl en dementie.nl):

- vroege fase
- middenfase
- late fase

Er is geen duidelijke grens tussen deze drie fases. Hoe de ziekte verloopt, verschilt per persoon.

Extra zorgvuldige beoordeling

Heb je dementie en vraag je je arts om euthanasie, dan moet hij jouw verzoek extra zorgvuldig beoordelen. Hij moet vooral goed bekijken of jouw verzoek vrijwillig is en of je er goed over hebt nagedacht. En ook of jouw lijden ondraaglijk is en of er geen uitzicht is op verbetering.

Vroege fase

In de vroege fase van dementie kun je lijden doordat dagelijkse dingen steeds moeilijker gaan. Bijvoorbeeld gesprekken volgen of je dingen herinneren die kort geleden gebeurd zijn.

Je kunt ook veel lijden door de gedachte dat je geestelijke gezondheid verder achteruitgaat en dat je je zelfstandigheid verliest.
Als dit lijden voor jou ondraaglijk is en als jouw arts kan begrijpen dat dit voor jou zo is, kan een arts jou euthanasie verlenen als jij daar om vraagt. Maar alleen als aan de regels van de Euthanasiewet is voldaan.
In de vroege fase van dementie kun je meestal zelf nog goed met jouw arts praten en zelf nog beslissen over jouw euthanasieverzoek. Een schriftelijk euthanasieverzoek kan dan helpen bij het gesprek met je arts over jouw wensen.

Als euthanasie wordt uitgevoerd bij iemand met dementie is dat bijna altijd in de vroege fase.

Middenfase

In de middenfase van dementie kan jouw wilsbekwaamheid sterk wisselen en minder worden. Jouw arts onderzoekt dan of je nog kunt beslissen over jouw euthanasieverzoek. Hij gaat dan bijvoorbeeld na:

- of je nog begrijpt wat de gevolgen zijn van jouw ziekte;
- of je begrijpt welke keuzes er zijn;
- of je begrijpt wat euthanasie betekent.

Als jouw arts twijfelt of je nog kunt beslissen over jouw euthanasieverzoek, dan moet hij advies vragen aan een andere arts. Bijvoorbeeld een psychiater, specialist ouderengeneeskunde of een klinisch geriater (een arts gespecialiseerd in de zorg voor oudere, kwetsbare patiënten).
In de middenfase kan een eerder schriftelijk euthanasieverzoek helpen in het gesprek met je arts.

Late fase

In de late fase van dementie ben je wilsonbekwaam en kun je niet meer beslissen over jouw euthanasieverzoek. Je kunt bepaalde informatie dan niet meer begrijpen en beoordelen. Ook begrijp je dan niet meer wat euthanasie is en wat er dan met je gebeurt.

Euthanasie in de late fase van dementie komt maar heel zelden voor, ook al heb je jouw euthanasieverzoek eerder opgeschreven toen je nog wél zelf kon beslissen. Het gebeurt een paar keer per jaar. Het kan zijn dat euthanasie in de late fase van dementie niet mogelijk is, bijvoorbeeld omdat:

- je niet duidelijk lijdt onder de situatie zoals je die eerder hebt opgeschreven;
- jouw arts moeilijk kan bepalen of je lijdt;
- je laat merken niet meer dood te willen;
- jouw situatie op dat moment anders is dan wat jij in jouw schriftelijk euthanasieverzoek hebt opgeschreven;
- jouw arts jouw schriftelijk euthanasieverzoek niet duidelijk vindt. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn als je van arts bent gewisseld, een andere arts jou gaat behandelen, of als jij niet met die arts over jouw schriftelijk euthanasieverzoek hebt gesproken.

Het is daarom belangrijk dat, wanneer je dementie hebt en je op enig moment euthanasie wilt, je dit op tijd met je arts bespreekt. Wacht dus liever niet af tot de late fase van dementie.

Als jouw euthanasieverzoek niet duidelijk is, moet jouw arts wél proberen uit te zoeken wat jouw bedoelingen waren, bijvoorbeeld door hierover te praten met de mensen die voor jou belangrijk zijn. Ook moet hij proberen om met jou over jouw euthanasieverzoek te praten.

Voor een arts is het heel moeilijk en zwaar als hij er bij een patiënt niet meer achter kan komen of de euthanasiewens op dat moment nog bestaat. Er is dan ook een grote kans dat jouw arts de euthanasie niet uitvoert. Ga daarom regelmatig met jouw arts in gesprek over jouw wensen bij het levenseinde en bespreek hoe jouw arts denkt over euthanasie als je zelf niet meer duidelijk kunt zeggen wat je wilt.

Mensen die dementie hebben overlijden vaak niet aan de ziekte zelf, maar aan problemen die door de ziekte ontstaan. Denk bijvoorbeeld aan een longontsteking. Als je niet wilt dat de arts jou dan behandelt, kun je naast een schriftelijk euthanasieverzoek ook een behandelverbod opstellen. In je euthanasieverzoek schrijf je op wanneer je wilt dat je arts jouw leven beëindigt. In een behandelverbod schrijf je op wanneer je niet meer behandeld wilt worden. Een behandelverbod moet een arts volgen.

Woordenlijst

- **Euthanasie:** Een arts beëindigt het leven op verzoek van de patiënt door aan de patiënt een dodelijk middel te geven. Bij euthanasie geeft de arts het dodelijke middel aan de patiënt via een prik of infuus. Bij 'hulp bij zelfdoding' geeft de arts het dodelijke middel in de vorm van een drankje aan de patiënt, die het zelf opdrinkt.

- **Levenstestament:** Dit is een document waarin je jouw persoonlijke wensen vastlegt voor het moment dat je zelf niet meer in staat bent om te handelen. Denk bijvoorbeeld aan je financiën, het beheer van je huis, en je (digitale) post. In het document schrijf je op wat jouw persoonlijke wensen over deze onderwerpen zijn en wie hierover namens jou mag beslissen als je dit zelf niet meer kunt. Het is goed om persoonlijke wensen over medische zaken altijd met je arts te bespreken. Je arts kan je wensen dan vastleggen in je medisch dossier.

- **Ondraaglijk en uitzichtloos lijden:** Wat ondraaglijk lijden precies is, verschilt per persoon en per situatie. Daarom is het belangrijk om duidelijk te maken wat ondraaglijk lijden voor jou betekent en dat in een schriftelijk euthanasieverzoek op te schrijven.

  Voor jouw arts moet het te begrijpen zijn dat het lijden voor jou ondraaglijk is. De arts beoordeelt verder of het lijden uitzichtloos is: of er nog redelijke andere behandelingen mogelijk zijn om het lijden te verlichten. De mening van de patiënt moet de arts meenemen in zijn oordeel over hoe ondraaglijk en uitzichtloos het lijden is.

- **Palliatieve sedatie:** Bij palliatieve sedatie geeft je arts jou een medicijn waardoor je minder of niet meer wakker bent zodat je klachten als pijn of benauwdheid niet meer voelt. Dit kan alleen als je nog maximaal twee weken te leven hebt. Je sterft van palliatieve sedatie niet sneller. Voordat palliatieve sedatie wordt gestart moet je arts dit eerst met jou bespreken. En als dat niet meer kan, moet je arts dit bespreken met de mensen die belangrijk voor je zijn.

- **Regionale Toetsingscommissie Euthanasie:** Een speciale commissie waar de arts de euthanasie achteraf moet melden. De toetsingscommissie beoordeelt of een arts zich aan de Euthanasiewet heeft gehouden.

- **SCEN-arts:** Een SCEN-arts is een onafhankelijke arts die is opgeleid om euthanasieverzoeken te beoordelen. Een SCEN-arts adviseert een arts bij het nemen van een beslissing over een euthanasieverzoek van een patiënt. SCEN staat voor Steun en Consultatie bij Euthanasie in Nederland.

  Een SCEN-arts bezoekt de patiënt en schrijft op of hij vindt dat de arts zich heeft gehouden aan de eisen van de Euthanasiewet. Het kan zijn dat de SCEN-arts een ander standpunt heeft dan de arts die om advies vraagt. De arts die om advies heeft gevraagd, is degene die de eindbeslissing over het euthanasieverzoek neemt.

- **Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding (Wtl):** Ook wel de Euthanasiewet genoemd. Hierin staan de wettelijke regels waar een arts zich aan moet houden. Alleen als de arts zich hieraan houdt is hij niet strafbaar. Hij moet de euthanasie ook melden bij de Regionale Toetsingscommissie Euthanasie.

- **Wils(on)bekwaam:** Of iemand wilsbekwaam of wilsonbekwaam is hangt ervan af of hij in een bepaalde situatie:
  - informatie begrijpt en deze kan beoordelen
  - een besluit kan nemen
  - begrijpt welke gevolgen zijn besluit heeft

Iemand is wilsbekwaam totdat vaststaat dat hij wilsonbekwaam is. Een arts bepaalt of iemand wilsonbekwaam is om te beslissen over zorg en gezondheid. Iemand kan wilsbekwaam of wilsonbekwaam zijn voor een specifieke situatie of keuze. Zo kan iemand bijvoorbeeld niet meer in staat zijn om een beslissing te nemen over het kopen van een huis, maar wél in staat zijn om te beslissen over euthanasie.

Het kan zijn dat er twijfel is of iemand nog wilsbekwaam is. Dan moet de beoordeling van een onafhankelijk arts worden gevraagd.

- **Wilsverklaring:** Er zijn verschillende soorten wilsverklaringen waarin je jouw wensen over jouw medische beslissingen kunt opschrijven.

  Je kunt in een wilsverklaring opschrijven wat je níet wilt.
  - Een behandelverbod is een wilsverklaring waarin je aangeeft welke medische behandelingen je niet wilt. Jouw arts moet jouw wensen volgen.
  - In een verklaring over niet-reanimeren schrijf je op dat je geen reanimatie wilt als je hart stil staat. Jouw arts moet jouw wensen volgen.

  Ook kun je in een wilsverklaring opschrijven wat je wél wilt.
  - In een schriftelijk euthanasieverzoek kun je opschrijven wanneer je euthanasie wilt, dus wanneer je wilt dat jouw arts je helpt met sterven. Jouw arts is alleen niet verplicht om dit verzoek te volgen.
  - Een volmacht is een wilsverklaring waarin je opschrijft wie namens jou mag beslissen over medische behandelingen en zorg als je dat zelf niet meer kunt.

- **Zorgvuldigheidseisen:** Eisen uit de Euthanasiewet waar een arts zich aan moet houden als hij euthanasie wil uitvoeren.

  Een arts moet:
  1. ervan overtuigd zijn dat de vraag van de patiënt om euthanasie vrijwillig is. En dat de patiënt er goed over heeft nagedacht (weloverwogen);
  2. ervan overtuigd zijn dat zijn patiënt uitzichtloos en ondraaglijk lijdt;
  3. de patiënt informeren over zijn situatie en wat hij in de toekomst kan verwachten;
  4. samen met de patiënt besluiten dat er voor de situatie van de patiënt geen redelijke andere oplossing is;
  5. ten minste één andere onafhankelijke arts vragen om de patiënt te zien en te beoordelen of de arts die de euthanasie uitvoert zich aan zorgvuldigheidseisen 1 t/m 4 heeft gehouden;
  6. de euthanasie op een medisch goede manier uitvoeren.

Vraag en antwoord

Hieronder staan een paar vaak gestelde vragen over het schriftelijk euthanasieverzoek.

- **Ik heb een schriftelijk euthanasieverzoek geschreven. Is het nu geregeld?**
  Nee. Je schriftelijk euthanasieverzoek is een startpunt voor een gesprek. Je moet je verzoek **altijd** met je arts bespreken en hem een kopie van het schriftelijk euthanasieverzoek geven.
  Ook is het belangrijk dat je je schriftelijk euthanasieverzoek bespreekt met de mensen die belangrijk voor je zijn.

  Daarnaast kan een arts euthanasie altijd weigeren, ook als je een schriftelijk euthanasieverzoek hebt en aan alle wettelijke regels is voldaan. Euthanasie is namelijk **geen recht** van de patiënt en **geen plicht** van de arts.

  Ook weet je niet hoe een ziekte verloopt en of de situatie die je hebt opgeschreven in je schriftelijk euthanasieverzoek echt gebeurt. Je kunt dus nooit zeker zijn dat je euthanasie krijgt. Op tijd opschrijven wanneer je euthanasie wilt en hierover praten met je arts is wel nodig om euthanasie te kunnen krijgen als je hier zelf niet meer om kunt vragen. **Let op**: Iemand anders kan nooit voor jou om euthanasie vragen. Je **eigen** schriftelijk euthanasieverzoek vervangt je **eigen** mondelinge euthanasieverzoek.

- **Ik vind het moeilijk om mijn euthanasieverzoek te schrijven. Kan ik niet een standaardvoorbeeld overnemen? Of een formulier invullen?**
  Je euthanasieverzoek moet zoveel mogelijk in je **eigen woorden** zijn opgeschreven. Of en wanneer je ondraaglijk lijdt is namelijk iets persoonlijks. Dat is voor iedereen anders en je arts moet kunnen begrijpen wanneer jij vindt dat jouw lijden ondraaglijk is. Het is daarom belangrijk dat je dit zelf hebt opgeschreven. Om toch een idee te geven van wat je op kunt schrijven, staan er voorbeeldzinnen op pagina 10 van deze brochure. Je kunt ook altijd aan je arts of aan de mensen die belangrijk voor je zijn vragen of ze je kunnen helpen.

- **Is palliatieve sedatie hetzelfde als euthanasie?**
  Nee. Bij euthanasie geeft je arts jou - als jij dat wilt en als je heel erg lijdt – een dodelijk middel waardoor je overlijdt.
  Bij palliatieve sedatie geeft je arts jou een medicijn waardoor je minder of niet meer wakker bent zodat je klachten als pijn of benauwdheid niet meer voelt. Dit kan alleen als je nog maximaal twee weken te leven hebt. Je sterft van palliatieve sedatie **niet sneller**.

- **Moet ik mijn euthanasieverzoek opnemen in mijn levenstestament bij de notaris?**
  Nee, dat is niet nodig.

- **Ik heb al een euthanasieverzoek opgenomen in mijn levenstestament. Maar ik wil iets aanpassen. Moet ik hiervoor terug naar de notaris?**
  Nee. Als je achteraf iets wilt veranderen in je euthanasieverzoek dan kun je dit zelf doen en hoef je niet opnieuw naar de notaris. Je schrijft dan een nieuw euthanasieverzoek met hierin de verandering. Daarna moet je jouw aangepaste euthanasieverzoek wel weer **met je arts bespreken**. Bespreek het ook met je naasten zodat zij ook op de hoogte zijn. Als jouw aangepaste verzoek aan de wettelijke regels voldoet, dan telt dit aangepaste verzoek.

Ruimte voor eigen vragen en aantekeningen

Deze brochure van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is tot stand gekomen in samenwerking met Artsenfederatie KNMG en Patiëntenfederatie Nederland, en met input van andere veldpartijen.

september 2026